

DOI: 10.46340/eujem.2020.6.2.11

Марина Шашина, к. е. н.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ПРОСТОРОВИХ ФОРМ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Maryna Shashyna, PhD in Economics

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6676-3316>

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

INSTITUTIONAL ASPECTS OF PROMOTING THE DEVELOPMENT OF SPATIAL FORMS OF THE REGIONAL ECONOMY

The article specifies trends in the formation of spatial forms of the regional economy: the formation of agglomerations, especially in industrialized regions; reduction in the number of manufacturing enterprises, low level of industrialization of the regional economy, lack of the development of clustering; creation of industrial parks; lack of development in the regions outside of industrial activities; lack of financing, preferential lending to the development of business and innovation clusters, technology parks, procedures for the selection and approval of investment projects are complex, tough conditions for project selection; development of innovative parks in Ukraine. The key problems of the regulation of spatial forms of the regional economy are identified. The main needs of the business entities for institutional changes are determined. The inconsistency of the activity of government and non-government institutions with the needs of business entities was found. New forms of doing business are emerging, and the legal framework and institutions are not ready for their effective regulation.

Keywords: institutions, institutional development, spatial forms, regional economy.

Постановка проблеми. В переході від планово-адміністративної до ринкової економіки в Україні відбулася трансформація просторових форм регіональної економіки: від територіально-промислових комплексів до фінансово-промислових груп з подальшою трансформацією у бізнес-групи¹. Через відсутність ефективних методів державного регулювання та жорстку регуляцію, яка з початком інтеграції України до ЄС почала змінюватися дерегуляцією бізнес-середовища, формування просторових форм регіональної економіки є неконтрольованим. Інформаційно-комунікаційні технології вплинули на розвиток усіх галузей економіки, при чому приватний сектор швидшими темпами впроваджує інновації, до яких держава не готова з точки зору нормативного та інституційного регулювання. Фінансово-промислові групи та бізнес-структури володіють фінансовими, людськими та матеріальними ресурсами, що забезпечує динамічні трансформації відповідно до їх ключових компетенцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблематики інституціональних змін та просторових форм регіональної економіки присвячено праці Бутко Н. П., Заблодська І. В., Тяжкороб І. В., Плетньов М. В., Максимчук М. В., Ткач С. М., Прус Ю. У роботах визначено основні тенденції розвитку просторових форм, проблеми гальмування розвитку, основні законодавчі зміни. Відсутні дослідження щодо останніх тенденцій змін інституціонального середовища в контексті сприяння розвитку просторових форм регіональної економіки зважаючи на динамічні трансформації зовнішнього середовища.

¹ Заблодська, І. В., Тяжкороб, І. В., Плетньов, М. В. (2017). Тенденційність розвитку просторових форм організації економіки регіону. *Ефективна економіка*, 9 <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6092>> (2020, березень, 15).

Мета статті полягає в оцінці інституціональних змін в контексті сприяння розвитку просторових форм регіональної економіки.

Виклад основного матеріалу. Не зважаючи на зміну просторових форм регіональної економіки, все ж галузевий та територіальний поділ праці, паливна, енергетична, комунікаційна та транспортні системи збереглися. Факторами просторового розвитку стали транспортні та промислові вузли, кластери, регіональні мережі різної форми взаємодії (горизонтальної, вертикальної, змішаної)¹.

Проект Стратегії Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року² передбачає інтеграцію всіх регіонів країни шляхом поглиблення їх співробітництва, розвитку соціальної, інженерної, транспортної, комунікаційної інфраструктури. На період до 2027 року передбачається становлення Агенцій регіонального розвитку як реальних суб'єктів регіональної політики. Інституційна спроможність обласного рівня врядування повинна базуватися на підвищених стандартах та кваліфікаційних вимогах щодо спроможності посадових осіб та інституцій на усіх рівнях врядування ефективно інвестувати публічні (державні) кошти. Інституційна спроможність рівня територіальної громади передбачає стратегічне планування розвитку та ефективне управління ресурсами для розвитку³.

Розгляд структури юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання свідчить, що в Україні станом на 1 березня 2020 року кількість товариств з обмеженою відповідальністю становить 680692 (50,10%), приватних підприємств – 200342 (14,75%), органів державної влади, організації (установи, заклади) – 93563 (6,89%), фермерських господарств – 47130 (3,47%), кооперативів – 28144 (2,07%). Водночас нараховується 2461 асоціація, 553 корпорацій, 79 консорціумів, 185 концернів⁴. При цьому, в Україні діє 450 фінансово-промислових груп, які включають в себе понад 13 000 компаній. Станом на 2017 рік в Україні діє 11 спеціальних економічних зон, зареєстровано 16 технопарків, сформовано понад 50 кластерів, нараховується понад 19 наукових парків та 26 індустріальних парків, розвиток діяльності яких припав на 1996-2012 роки, та 44 індустріальні парки створені у 2014-2019 роках⁵.

Останніми тенденціями у формуванні просторових форм регіональної економіки є:

- формування агломерацій особливо у промислово розвинених регіонах, що не підкріплено відповідним законодавством та потребує прийняття Закону «Про міські агломерації» з метою врегулювання проблематики просторового розвитку⁶;
- скорочення кількості виробничих підприємств, низький рівень індустріалізації регіональної економіки, відсутність розвитку кластеризації регіонів⁷;
- створення індустріальних парків у 2014-2019 роках (44 парки загальною площею 2039,3963 гектарів)⁸;

¹ Заблудська, І. В., Тяжкороб, І. В., Плетньов, М. В. (2017). Тенденційність розвитку просторових форм організації економіки регіону. *Ефективна економіка*, 9 <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6092>> (2020, березень, 15).

² *Проект Стратегії Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027, 2020* (Міністерство розвитку громад та територій України). *Офіційний сайт Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України* <<https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromadskisty/proekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2027-roku/>> (2020, березень, 15).

³ Там само.

⁴ Державна служба статистики України (2020). *Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання* <<http://www.ukrstat.gov.ua>> (2020, березень, 15).

⁵ Ткач, С. М. (2017). Нормативно-правове регулювання діяльності просторових форм організації бізнесу в Україні: ключові проблеми та перспективи розвитку. *Економіка та право*, 1, 105-112.

⁶ *Проект Стратегії Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027, 2020* (Міністерство розвитку громад та територій України). *Офіційний сайт Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України* <<https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromadskisty/proekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2027-roku/>> (2020, березень, 15).

⁷ Там само.

⁸ Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства (2020). *Витяги з Реєстру індустріальних (промислових) парків*. <<https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=fe6ba4bd-355d-48b1-9979-211b399b1987&title=VitiagiZRestruIndustrialnikh-promislovikh-Parkiv>> (2020, березень, 15).

- відсутність розвитку в регіонах поза індустріальних видів економічної діяльності¹;
- закони України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» №991-XIV та «Про індустріальні парки» №5018-VI застаріли та потребують змін^{2,3};
- відсутнє фінансування, пільгове кредитування розвитку бізнес-кластерів та інноваційних, технологічних парків, процедури відбору та затвердження інвестиційних проектів складні, жорсткі умови відбору проектів⁴;
- розвиток інноваційних парків в Україні (UNIT.City в м. Києві, LvivTech.City у м. Львові, UNIT.City Kharkiv у м. Харкові) – платформ для розвитку екосистеми, де зібрані технологічні, IT та інноваційні компанії, освітні установи, акселератори й інкубатори для стартапів, ключові українські та міжнародні корпорації⁵.

Такі тенденції спричинені лагованим ефектом правових змін. Ткач С. М. [17] виділяє ключові проблеми нормативно-правового регулювання діяльності просторових форм регіональної економіки:

- відсутній системний підхід формування законодавчої бази регулювання, з чим можна частково погодитись, зважаючи на офіційні дані щодо стану імплементації законодавства ЄС у всіх сферах економіки;
- правова колізія особливостей діяльності та суті просторових форм регіональної економіки;
- громіздка та бюрократизована процедура реєстрації багатьох форм просторової організації бізнес-структур;
- динамічність змін просторових форм та умов організації бізнесу через цифрову трансформацію бізнесу;
- відсутнє правове регулювання діяльності технополісів, кластерів, он-лайн платформ та інших просторових форм.

Дослідження Інституту економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД)⁶ вказують на потребу з боку бізнес-структур у інституціональних змінах: скороченні Єдиного соціального внеску, спрощення бухгалтерського обліку та адміністрування податків, компенсацію відсоткових ставок за кредитами, надання державної підтримки, переформатування податкової служби на сервісну службу, створення ефективного механізму виконання законодавчих актів, рівні умови ведення бізнесу, надання державної підтримки для впровадження інновацій, повне відшкодування ПДВ, скорочення адміністративного тиску на ціни, впровадження мораторію на зміни та доповнення до законодавчих актів у сфері господарської діяльності, скорочення рівня втручання місцевих адміністрацій у діяльність бізнесу, скасування податкових пільг, особливі умови діяльності малих підприємств до 1 року, скасування мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення (1 квартал 2019 року).

Державні інституції не зважаючи на активну інтеграцію до ЄС не забезпечили вирішення ключових проблем та потреб, що б сприяло розвитку просторових форм регіональної економіки. У той час, як в Україні у різних сферах економіки імплементовано норми ЄС, в ЄС активно розвивається креативна економіка, що вже потребує правових та інституціональних змін. Для прикладу, вже сьогодні надзвичайно гостро постають питання кіберзахисту, захисту персональних даних, зростає рівень

¹ *Проект Стратегії Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027, 2020* (Міністерство розвитку громад та територій України). *Офіційний сайт Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України* <<https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromadskistyuu/proekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2027-roku/>> (2020, березень, 15).

² Про індустріальні парки: Закон України від 21.06.2012 р. № 5018-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17>> (2020, березень, 15)

³ Закон про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків, 1999 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14>> (2020, березень, 15).

⁴ Mind.ua (2020). *Місце сили: навіщо Україні індустріальні та технопарки* <<https://mind.ua/publications/20204723-misce-sili-navishcho-ukrayini-industrialni-ta-tehnoparki>> (2020, березень, 15).

⁵ Там само.

⁶ Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (2020). *Квартальне опитування підприємств*, 3 (33). <http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/business_idea_industry?pid=2402> (2020, березень, 15).

шахрайства. З розвитком електронного врядування в Україні та електронної комерції ці питання будуть поглиблюватися та гальмувати розвиток просторових форм регіональної економіки.

Доцільно навести декілька прикладів невідповідності дій та формальності діяльності державних та недержавних структур потребам бізнес-структур:

1. У сфері оподаткування відбулося законодавче закріплення принципів належного управління, тоді як першочергові проблеми (ставки ЄСВ, ПДВ, адміністрування податків тощо) не вирішені¹.

2. У сфері боротьби з тероризмом, корупцією та злочинністю забезпечено кадрову, організаційну та матеріально-технічну спроможність підрозділу Національної поліції щодо протидії організованій злочинності. Проте індикатори розвитку інституцій не вказують на фактичні зміни².

Таким чином, зміна правового поля та відсутність змін у протидії корупції, неефективність боротьби з корупцією та бюрократією не забезпечують інституціональних змін, що в підсумку не сприяє розвитку просторових форм регіональної економіки.

Водночас, інтеграційні процеси забезпечили в Україні розробку, прийняття та затвердження типових вимог до вертикальних узгоджених дій суб'єктів господарювання стосовно постачання та використання товарів та внесення змін до типових вимог до узгоджених дій суб'єктів господарювання для загального звільнення від попереднього одержання дозволу органів Антимонопольного комітету на узгоджені дії суб'єктів господарювання³.

Для оцінки змін інституціонального середовища сприяння розвитку просторових форм регіональної економіки доцільно навести індикатори розвитку інституцій (рис. 1-2).

**Рис. 1. Цінь Сталого розвитку. 16.7.1.
Місце України у рейтингу Global Competitiveness Report
за субіндексом «Інституції (державні та суспільні установи)»**

Джерело: Державна служба статистики України⁴.

Не зважаючи на покращення рейтингу України за розвитком інституцій, Україна знаходиться на етапі трансформації інститутів, коли правове поле розвивається, проте потребує усвідомлення суб'єктами нових правил гри.

¹ Пульс Угоди моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди (2020). *Оподаткування* <<https://pulse.eu-ua.org/ua/streams/taxation>> (2020, березень, 15).

² Пульс Угоди моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди (2020). *Посилення інституційної спроможності Національної поліції щодо протидії організованій злочинності* <<https://pulse.eu-ua.org/ua/streams/human-rights-justice-and-anticorruption/2018-substream3-77>> (2020, березень, 15).

³ Пульс Угоди моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди (2020). *Приведення у відповідність із правом ЄС механізмів контролю над вертикальними узгодженими діями щодо постачання та використання товарів* <<https://pulse.eu-ua.org/ua/streams/entrepreneurship-development/2018-substream3-57>> (2020, березень, 15)

⁴ Global Competitiveness Index 2017-2018. (2020) *Country. Economy Profiles* <<http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/countryeconomy-profiles/#economy=UKR>> (2020, березень, 15).

Рис. 2. Субіндекс «Інституції» в Україні, 2018 рік

Інституціональне середовище України характеризувалося такими тенденціями:

- розвиток інституту прав власності з 2017 по 2020 рік (Утворено державну організацію «Національний офіс інтелектуальної власності»);
- погіршення позицій України в протидії корупції за останні три роки (не зважаючи на забезпечення функціонування Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК));
- практично не змінилася позиція України за рівнем впливу та тиску на бізнес (не зважаючи на ведення реєстру державної допомоги суб'єктам господарювання; впровадження механізму повернення незаконної державної допомоги; створення національного незалежного органу із повноваженнями контролю та моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання; налагодження системи моніторингу та контролю державної допомоги суб'єктам господарювання; врегулювання механізму подання Антимонопольному комітету інформації про державну допомогу суб'єктам господарювання);
- зросла ефективність публічного сектору;
- за 2017-2018 роки скоротився рівень безпеки (не зважаючи на забезпечення повноцінної роботи Вищого антикорупційного суду, створення та забезпечення функціонування Служби судової охорони; створення та забезпечення функціонування Державного бюро розслідувань);
- дещо покращився рівень корпоративної етики;
- несуттєво зріс рівень підзвітності.

З позицій розвитку інституціонального бізнес-середовища доцільно розглянути такі ключові показники, як рейтинг ведення бізнесу в Україні. Відтак, за рейтингом легкості ведення бізнесу Україна займає 71 місце серед 190 країн¹ (для порівняння, Казахстан – 28, Молдова – 47), що вказує на низький рівень регулятивної ефективності в економіці країни.

За Індексом верховенства права Міжнародної організації World Justice Project у 2018 році Україна посіла 77 місце зі 113 країн з оцінкою 0,5, зокрема за рівнем відсутності корупції – 95/113, відкритістю влади – 46/113, захисту фундаментальних прав людини – 49/113, безпекою та порядком – 53/113, дотриманням прав – 96/113, цивільним правосуддям – 65/113, кримінальним правосуддям – 83/113 місця².

Індикатори ефективності врядування в Україні в цілому вказують на погіршення або відсутність суттєвих змін вситуації в контексті інституціонального середовища для сприяння розвитку просторових форм регіональної економіки (табл. 1).

¹ Global Competitiveness Index 2017-2018 (2020) *Country. Economy Profiles*. <<http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/countryeconomy-profiles/#economy=UKR>> (2020, березень, 15).

² The World Justice Project (2020). *Rule of Law Index. Ukraine* <<http://data.worldjusticeproject.org/#/groups/UKR>> (2020, березень, 15).

Індикатори ефективності врядування в Україні за 2003-2018 роки

Показник	Рік	Кількість джерел для побудови оцінки	Врядування (від -2,5 до +2,5)	Рейтинг України (0-100)	Стандартна помилка
Підзвітність та право впливу	2008	15	0,09	50,48	0,13
	2013	15	-0,32	37,56	0,12
	2018	13	-0,01	44,83	0,13
Політична стабільність та відсутність насильства/тероризму	2008	8	0,04	45,67	0,24
	2013	9	-0,78	20,85	0,23
	2018	9	-1,83	6,19	0,21
Ефективність роботи Уряду	2008	10	-0,72	27,18	0,20
	2013	10	-0,65	31,28	0,20
	2018	9	-0,42	38,46	0,20
Якість регуляторної політики	2008	11	0,53	33,01	0,18
	2013	12	-0,62	30,33	0,17
	2018	10	-0,22	44,23	0,18
Верховенство права	2008	16	-0,68	27,40	0,13
	2013	16	-0,80	23,94	0,12
	2018	13	-0,72	24,04	0,13
Контроль корупції	2008	14	-0,84	19,90	0,13
	2013	14	-1,13	11,37	0,12
	2018	13	-0,87	18,27	0,13

Джерело:¹

Таким чином, в Україні спостерігається невідповідність розвитку інституцій потребам бізнес-структур, що не забезпечує динамічного розвитку просторових форм регіональної економіки. Індикатори інституціонального розвитку вказують на відсутність змін, що пов'язано з декларативним характером та формальним характером діяльності державних та недержавних установ. На законодавчому рівні забезпечено ряд правових змін, проте ці зміни є недостатніми для сприяння розвитку кластерів, індустріальних, технологічних, інноваційних парків та нових форм просторового розвитку економіки.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу сформуванню ряд висновків:

1) основними тенденціями у формуванні просторових форм регіональної економіки є: формування агломерацій особливо у промислово розвинених регіонах; скорочення кількості виробничих підприємств, низький рівень індустріалізації регіональної економіки, відсутність розвитку кластеризації; створення індустріальних парків; відсутність розвитку в регіонах поза індустріальних видів економічної діяльності; відсутнє фінансування, пільгове кредитування розвитку бізнес-кластерів та інноваційних, технологічних парків, процедури відбору та затвердження інвестиційних проектів складні, жорсткі умови відбору проектів; розвиток інноваційних парків в Україні;

2) державні інституції не зважаючи на активну інтеграцію до ЄС не забезпечили вирішення ключових проблем та потреб, що б сприяло розвитку просторових форм регіональної економіки. У той час, як в Україні у різних, тому існує невідповідність дій та формальність діяльності державних та недержавних структур потребам бізнес-структур;

¹ Світовий банк (2020). *Індикатори ефективності врядування*. <<http://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports>> (2020, березень, 15).

3) зміна правового поля та відсутність змін у протидії корупції, неефективність боротьби з корупцією та бюрократією не забезпечують інституціональних змін, що в підсумку не сприяє розвитку просторових форм регіональної економіки.

References:

1. Zablodska, I. V., Tiazhkorob, I. V., Pletnov, M. V (2017). Tendentsiiniist rozvytku prostorovykh form orhanizatsii ekonomiky rehionu [The Tendency of Development of Spatial Forms of Organization of the Regional Economy]. *Efektivna Ekonomika* [An efficient economy], 9 <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6092>> (2020, March, 15). [in Ukrainian].
2. *Proekt Stratehii Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na period do 2027* [Draft Strategy of the State Strategy for Regional Development for the Period until 2027]. (2020). *Ministerstvo rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy* [Ministry for Communities and Territories Development of Ukraine]. <<https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromadskisty/proekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2027-roku/>> (2020, March, 15). [in Ukrainian].
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine] (2020). *Holovna storinka* [Homepage]. <<http://www.ukrstat.gov.ua>> (2020, March, 15). [in Ukrainian].
4. Tkach, S. M. (2017), Normatyvno-pravove rehuliuвання diialnosti prostorovykh form orhanizatsii biznesu v Ukraini: kliuchovi problemy ta perspektyvy rozvytku [Regulation of Spatial Forms of Business Organization in Ukraine: Key Problems and Prospects of Development]. *Ekonomika ta pravo. Seriya Ekonomika: Ekonomiko-pravovi problemy staloho rozvytku* [Economics and Law. Series: Economics. Economic and Legal Problems of Sustainable Development], 1 (46), 105-112. [in Ukrainian].
5. Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva [Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture]. (2020). *Vytiahy z Reiestru industrialnykh (promyslovykh) parkiv* [Excerpts from the Register of Industrial Parks]. <<https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=fe6ba4bd-355d-48b1-9979-211b399b1987&title=VitiagiZRestruIndustrialnykh-promislovikh-Parkiv>> (2020, March, 15) [in Ukrainian].
6. *Pro industrialni parky. Zakon Ukrainy 5018-VI vid 21.06.2012* [About Industrial Parks. Law of Ukraine vid 21.06.2012 5018-VI] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17>> (2020, March, 15). [in Ukrainian].
7. *Zakon pro spetsialnyi rezhyim innovatsiinoi diialnosti tekhnologichnykh parkiv, 1999* [Law about special regime of innovation activity of technological parks, 1999] <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14>> (2020, March, 15). [in Ukrainian].
8. Mind.ua (2020). *Mistse syly: navishcho Ukraini industrialni ta tekhnoparky* [Place of Power: What Ukraine Needs Industrial and Technoparks for]. <<https://mind.ua/publications/20204723-misce-sili-navishcho-ukrayini-industrialni-ta-tehnoparki>> (2020, March, 15). [in Ukrainian].
9. Instytut ekonomichnykh doslidzhen ta politychnykh konsultatsii [The Institute for Economic Research and Policy Consulting]. (2020). *Kvartalne opytuvannya pidpriemstv* [Quarterly Survey of Enterprises], 3 (33). <http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products/business_idea_industry?pid=2402> (2020, March, 15). [in Ukrainian].
10. Puls Uhody monitorynh realizatsii planu zakhodiv z vykonannya Uhody [Agreement Pulse. Monitoring the Implementation of the Action Plan for the Implementation of the Agreement]. (2020). *Opodatkuvannia* [Taxation] <<https://pulse.eu-ua.org/ua/streams/taxation>> (2020, March, 15). [in Ukrainian].
11. Puls Uhody monitorynh realizatsii planu zakhodiv z vykonannya Uhody [Agreement Pulse. Monitoring the Implementation of the Action Plan for the Implementation of the Agreement]. *Posylennia instytutsiinoi spromozhnosti Natsionalnoi politsii shchodo protydii orhanizovanii zlochynnosti* [Strengthening the Institutional Capacity of the National Police to Combat Organized Crime]. <<https://pulse.eu-ua.org/ua/streams/human-rights-justice-and-anticorruption/2018-substream3-77>> (2020, March, 15). [in Ukrainian].
12. Puls Uhody monitorynh realizatsii planu zakhodiv z vykonannya Uhody [Agreement Pulse. Monitoring the Implementation of the Action Plan for the Implementation of the Agreement]. (2020). *Pryvedennia u vidpovidnist iz pravom YeS mekhanizmiv kontroliu nad vertykalnymy uzghodzhenymy diiamy shchodo postachannia ta vykorystannia tovariv* [Aligning with EU Law Mechanisms for Controlling Vertical Concerted Action on the Supply and Use of Goods]. <<https://pulse.eu-ua.org/ua/streams/entrepreneurship-development/2018-substream3-57>> (2020, March, 15). [in Ukrainian]
13. Global Competitiveness Index 2017-2018. (2020) *Country. Economy Profiles*. <<http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/countryeconomy-profiles/#economy=UKR>> (2020, March, 15) [in English].
14. The World Justice Project (2020). *Rule of Law Index. Ukraine*. <<http://data.worldjusticeproject.org/#/groups/UKR>> (2020, March, 15). [in English].
15. Svitovyi bank [The World Bank] (2020). *Indykatory efektyvnosti vriaduvannia* [Governance Performance Indicators] <<http://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports>> (2020, March, 15). [in Ukrainian].